

УДК [351:65.012.8](477)

В. М. АБАКУМОВ,
здобувач*Запорізького національного університету***ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ
ІНФОРМАЦІЙНИМ ВІЙНАМ В УКРАЇНІ**

Схарактеризовано інституційний механізм інформаційної безпеки (у контексті ведення інформаційних війн). Визначено систему органів державної влади України, на яких покладено обов'язок щодо протидії інформаційним війнам, проблеми, що заважають ефективній реалізації покладених на них обов'язків, а також шляхи вирішення цих проблем

**АБАКУМОВ В. М. ИНСТИТУЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
ИНФОРМАЦИОННЫМ ВОЙНАМ В УКРАИНЕ**

Охарактеризован институционный механизм информационной безопасности (в контексте ведения информационных войн). Определена система органов государственной власти Украины, на которые возложена обязанность по противодействию информационным войнам, проблемы, мешающие эффективной реализации возложенных на них обязанностей, а также пути решения этих проблем

**АВАКУМОВ V. INSTITUTIONAL GUARANTEEING OF COUNTERACTION
INFORMATIONAL WARS IN UKRAINE**

Institutional mechanism of informational security (in the context of fighting informational wars) is characterized. The system of state authorities in Ukraine, which are obliged to counteract informational wars, problems interfering effective realization of their duties and ways of solving these problems are determined

Зважаючи на той факт, що інформація та новітні інформаційно-телекомунікаційні технології дедалі більше визначають розвиток держави і суспільства, та враховуючи стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій, їх інтенсивне впровадження в усі сфери суспільного життя, у тому числі широке їх застосування в управлінні державою, особливої актуальності та значущості набуває розробка та реалізація концептуальних засад державної інформаційної політики. Під державною інформаційною політикою слід розуміти політику, яка засобами державної (політичної) влади створює і забезпечує функціонування правової системи регуляції інформаційних відносин, захист прав та основних свобод людини, збалансованість інтересів людини, суспільства і держави у всіх сферах інформаційної діяльності [1, с. 117].

Погоджуємося з позицією Б. А. Кормица [2, с. 147–148] щодо існування трьох пріоритетних напрямків реалізації державної політики інформаційної безпеки, а саме:

– розробка та прийняття нормативно-правових актів, що регулюють відносини в інформаційній сфері, забезпечують на належному рівні інформаційну безпеку людини, суспільства та держави, встановлюють правила поведінки та межі відповідальності суб'єктів інформаційних правовідносин (правовий механізм

інформаційної безпеки);

– удосконалення діяльності існуючих інституцій, що функціонують у сфері забезпечення інформаційної безпеки, або створення у разі необхідності нових державних інституцій, до завдань яких має входити підтримання інформаційної безпеки людини, суспільства та держави, дотримання у своїй діяльності загальноновизначених європейських стандартів (інституційний механізм інформаційної безпеки);

– реалізація з боку відповідних державних інституцій встановлених правовими нормами методів, засобів та форм забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави (збалансоване поєднання правового та інституційного механізмів забезпечення інформаційної безпеки).

Слід звернути увагу на те, що зазначені напрямки реалізації державної політики інформаційної безпеки не можуть здійснюватися окремо один від одного, ефективність державної політики буде високою лише за умов комплексної реалізації пріоритетних напрямків; зазначені напрямки забезпечення є взаємопов'язаними, належне функціонування одного напрямку сприяє ефективній реалізації іншого, а виникнення певних проблем під час реалізації одного з напрямків викликає відповідні труднощі у реалізації іншого. Тобто розробка та прийняття необхідних нормативно-

правових актів, положення яких би належним чином забезпечували інформаційну безпеку всіх суб'єктів, є результатом злагодженої діяльності відповідних державних інституцій, а якісна та дієва правова база забезпечення інформаційної безпеки у поєднанні з належним чином організованою діяльністю відповідних державних інституцій становлять необхідну передумову для розробки та реалізації ефективних методів, засобів та форм забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави, спрямованих, перш за все, на отримання якісного результату.

Вважаємо за необхідне ще раз акцентувати увагу на важливості та значущості кожного з напрямків реалізації державної політики інформаційної безпеки, свідоме та зважене поєднання яких має сприяти підвищенню рівня захищеності інформаційної безпеки та виведенню діяльності відповідних інституцій на якісно новий рівень. Таким чином, зважаючи на вищевикладене, а також на шкідливість і деструктивність сили конфліктів інформаційного характеру, що не тільки гальмують розвиток інформаційного суспільства, а й зачіпають практично усі пріоритетні сфери життя держави, у рамках даної статті вважаємо за доцільне з урахуванням небезпеки, яку несуть у собі інформаційні війни (як одна із загроз інформаційній безпеці людини, суспільства та держави) дослідити інституційний механізм інформаційної безпеки (у контексті ведення інформаційних війн), визначити структуру органів державної влади України, на яких покладено обов'язок щодо протидії інформаційним війнам, визначити проблеми, що заважають ефективній реалізації покладених на них обов'язків, та запропонувати перспективні шляхи вирішення окреслених проблем і шляхи виведення їх діяльності на якісно новий рівень.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що дана робота є першим комплексним дослідженням такого невід'ємного елемента протидії інформаційним війнам, як інституційне забезпечення протидії інформаційним війнам, суб'єкти протидії інформаційним війнам; у роботі подано авторське визначення понять «інституційне забезпечення протидії інформаційним війнам» та «суб'єкти протидії інформаційним війнам», визначено структуру цих суб'єктів, запропоновано окремі заходи, впровадження яких сприятиме належному забезпеченню інформаційної безпеки людини, суспільства та держави на належному рівні.

У роботі під інституційним забезпеченням

протидії інформаційним війнам пропонуємо розуміти створення нових або реорганізацію (удосконалення) існуючих інституцій (структур), до завдань яких має входити забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави (зокрема протидія інформаційним війнам), а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного забезпечення діяльності цих інституцій та виведення діяльності зазначених інституцій на якісно новий рівень. Таким чином, зважаючи на необхідність налагодження якісно нового рівня забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням нових реалій сьогодення та враховуючи прагнення України розробити дієвий механізм протидії усім формам загроз інформаційній безпеці людини, суспільства та держави (у тому числі інформаційним війнам), до інституційного забезпечення протидії інформаційним війнам будемо відносити систему органів державної влади України, основним або частковим призначенням яких є розробка та впровадження державної політики інформаційної безпеки, у тому числі щодо протидії інформаційним війнам.

Використовуючи визначення компетенції органу державної влади та органу виконавчої влади, надані, зокрема О. Ф. Скакун, Ю. М. Стариковим та В. Б. Авер'яновим [3, с. 364; 4, с. 199, 428; 5, с. 261], визначимо, що саме будемо розуміти під компетенцією органів державної влади України у сфері протидії інформаційним війнам. Отже, у подальшій роботі під компетенцією органів державної влади України у сфері протидії інформаційним війнам будемо розуміти закріплені в національному законодавстві владні повноваження, якими наділений кожен орган, тобто сукупність його прав та обов'язків (державно-владних повноважень) у зазначеній сфері; правові засоби, форми та методи їх реалізації; функціональне призначення кожного органу у сфері, що аналізується, а також обсяг правової відповідальності за порушення встановлених на законодавчому рівні правил, неналежне виконання покладених обов'язків або перевищення обсягу наданих прав.

Зважаючи на необхідність забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави одночасно на рівні внутрішньої та зовнішньої політики України, вважаємо, що інституційне забезпечення протидії інформаційним війнам в Україні має включати дві складові: систему органів державної влади, що здійснюють загальнодержавне керівництво

у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам), та систему органів виконавчої влади, на які покладено обов'язок щодо часткового формування у межах наданих повноважень та реалізації державної політики інформаційної безпеки у сучасних умовах (у тому числі політики щодо протидії інформаційним війнам).

Щодо органів державної влади, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам), то можна стверджувати про виконання зазначеними органами охоронної функції держави, тобто «функції, яка інтегрована у систему більш високого рівня – у систему забезпечення безпеки держави» [5, с. 45]. Вважаємо за необхідне підкреслити, що охоронна функція (функція забезпечення безпеки) держави може розглядатися з різних позицій (залежно від цілей та завдань наукового дослідження), таким чином, можна стверджувати існування такої функції відповідних органів державної влади, як забезпечення інформаційної безпеки та протидія інформаційним війнам. На нашу думку, здійснення загальнодержавного керівництва у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам) покладено на Президента України, Кабінет Міністрів України, Раду національної безпеки і оборони України та Верховну Раду України.

Доцільність включення Верховної Ради України до органів державної влади, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам), зумовлена тим, що діяльність усіх інших органів повинна реалізовуватися виключно відповідно до такої ознаки правової держави, як верховенство закону, тобто закон має регулювати усі сфери суспільного життя, у тому числі і сферу забезпечення інформаційної безпеки (сферу протидії інформаційним війнам). Отже, діяльність усіх інших органів державної влади, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері, що аналізується (Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України), має відбуватися виключно відповідно до нормативно-правових актів Верховної Ради України – законів, які обов'язкові до виконання на території України всіма без винятку суб'єктами.

Вважаємо за доцільне приділити більше

уваги перспективним шляхам удосконалення діяльності органів державної влади, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам). Одним із таких перспективних шляхів є налагодження конструктивної взаємодії зазначених органів державної влади. На нашу думку, пріоритетні напрямки взаємодії мають реалізовуватися у таких формах:

- забезпечення постійного моніторингу впливу процесів, що відбуваються в суспільстві, на стан сфери забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі сфери протидії інформаційним війнам) та вжиття заходів щодо запобігання та нейтралізації негативних тенденцій у цій сфері (наприклад таких, як розв'язання та ведення інформаційних війн);

- проведення спільних засідань з метою розгляду найбільш актуальних проблем діяльності щодо протидії інформаційним війнам та забезпечення інформаційної безпеки в цілому, розробка та реалізація спільних планів, програм, прийняття погоджених рішень щодо формування та реалізації державної політики забезпечення інформаційної безпеки;

- створення робочих груп для підготовки нових законопроектів, пропозицій про зміни і доповнення законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам);

- спільне вивчення практики застосування законодавства з питань забезпечення ефективного функціонування сфери забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі сфери протидії інформаційним війнам) з метою розробки єдиних рекомендацій до його виконання, виявлення недоліків та прогалин і підготовки погоджених пропозицій щодо їх усунення;

- створення спільних робочих груп представників відповідних органів для вивчення окремих проблемних питань, які виникають у сфері, що аналізується (зокрема вивчення існуючих та потенційних загроз правам людини та громадянина в інформаційній сфері, нормальному функціонуванню держави та життєдіяльності суспільства в інформаційній сфері, вивчення існуючих та потенційних загроз, що несуть у собі інформаційні війни), та розробки пропозицій щодо їх вирішення;

- визначення порядку інформування населення про факти порушення конституційних прав і свобод громадян (у тому числі в інформаційній сфері) з боку органів державної влади та про заходи реагування на такі порушення;

– створення спільних банків даних про осіб, які займаються чи можуть бути причетні до розв'язання та ведення інформаційних війн, тобто діяльність яких загрожує нормальному функціонуванню суспільства, держави, правам і свободам людини та громадянина в інформаційній сфері, забезпеченню на належному рівні інформаційної безпеки людини, суспільства та держави тощо.

На нашу думку, необхідно виробити та втілити у життя зазначений механізм взаємодії усіх органів державної влади України, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам), та на законодавчому рівні чітко визначити координуючу роль Ради національної безпеки і оборони України у цьому визначальному процесі, завдяки чому було б унеможливлене будь-яке зазіхання на встановлений порядок взаємодії та координації.

Слід підкреслити, що незважаючи на можливість прийняття Верховною Радою України величезної кількості законів, які б регламентували діяльність відповідних органів державної влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам), особливості їх взаємодії та сприяли виведенню зазначеної діяльності на якісно новий рівень, спостерігається відсутність системної, скоординованої та цілеспрямованої роботи у цьому напрямку. Можливо, причиною такої ситуації є недостатньо обґрунтований науковий підхід до розробки необхідних законопроектів у сфері, що аналізується. Таким чином, вважаємо за можливе акцентувати увагу на необхідності активізації проведення наукових досліджень у сфері теорії та практики боротьби із сучасними викликами та загрозами належному функціонуванню сфери забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави насамперед з інформаційними війнами.

У результаті аналізу нормативно-правових актів, що були прийняті з метою забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави, розробки дієвих заходів протидії загрозам інформаційній безпеці, у тому числі протидії інформаційним війнам [6–15], автором було виокремлено низку органів виконавчої влади, які функціонують у сфері, що аналізується. До органів виконавчої влади, на які покладено обов'язок щодо часткового формування у межах наданих повноважень та реалізації державної політики інформаційної

безпеки у сучасних умовах (у тому числі політики щодо протидії інформаційним війнам) слід віднести: Міжгалузеву раду з питань розвитку інформаційного суспільства, Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, Державний комітет телебачення і радіомовлення, Національну комісію з питань регулювання зв'язку, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Управління стратегії розвитку інформаційних ресурсів та технологій (у складі Кабінету Міністрів України), Урядову комісію з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади, Державний департамент інтелектуальної власності (у складі Міністерства освіти та науки України), Державний департамент з питань зв'язку та інформатизації (у складі Міністерства транспорту та зв'язку України), відділ боротьби з правопорушеннями у сфері високих технологій Державної служби боротьби з економічною злочинністю (у складі Міністерства внутрішніх справ України), відповідні підрозділи Служби безпеки України.

Слід підкреслити, що усі зазначені органи виконавчої влади під час виконання покладених на них обов'язків щодо забезпечення інформаційної безпеки та протидії інформаційним війнам є безпосередніми учасниками адміністративно-правових відносин, де вони можуть взаємодіяти як один з одним або з підлеглими органами виконавчої влади галузевої компетенції, так і з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями або фізичними особами.

Слід звернути увагу на існування значної кількості органів виконавчої влади, які функціонують у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам). На основі дослідження їх компетенції у сфері, що аналізується, можна зробити висновок про паралелізм та дублювання функцій окремими органами, що, звісно ж, негативно відображається на результативності їх діяльності. Хотілося б підкреслити, що це питання є дуже непростим, воно потребує поглибленого вивчення та спокійного розгляду з урахуванням усталеної практики європейських держав та сучасного стану в Україні. На нашу думку, необхідно, насамперед, визначити, які органи і за якою ознакою мають належати до органів виконавчої влади, що функціонують у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері

протидії інформаційним війнам), скільки їх має існувати у державі, на яких принципах і за якими ознаками вони мають бути об'єднані в єдину систему держави.

З метою вдосконалення організаційної структури органів виконавчої влади, основним призначенням яких є нейтралізація загроз інформаційній безпеці та протидія інформаційним війнам, і налагодження їх ефективного функціонування щодо розбудови державної політики у сфері, що аналізується, вважаємо цілком доцільним запропонувати створити спеціальний орган виконавчої влади України, основним призначенням якого була б виключно реалізація державної політики забезпечення інформаційної безпеки, реалізація системи заходів, призначених для протидії інформаційним війнам, посилення контролю за виконанням вимог національного законодавства в інформаційній сфері тощо. Вважаємо, що нарізла нагальна потреба у створенні такого органу виконавчої влади, який би, крім реалізації державної політики забезпечення інформаційної безпеки та протидії інформацій-

ним війнам, був уповноважений брати активну участь у формуванні такої політики нарівні з органами державної влади, що здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам).

На нашу думку, врахування пропозицій автора щодо вдосконалення діяльності органів державної влади, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам), та органів виконавчої влади, що реалізують, а також частково формують у межах наданих повноважень, державну політику забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі щодо протидії інформаційним війнам), сприятиме виведенню діяльності зазначених органів на якісно новий рівень, надасть Україні можливості протистояти зовнішнім загрозам інформаційній безпеці, дозволить виробити дієві правові засоби та організаційні заходи захисту від інформаційних війн і значно підвищити імідж України на світовій арені.

Література

1. Е-майбутнє та інформаційне право / [В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець, М. Коваль, Ю. Бабанов]. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2006. – 234 с.
2. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : монографія / Б. А. Кормич. – О. : Юрид. літ., 2003. – 271 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
4. Старилів Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. Т. 1: История, наука, предмет, нормы / Ю. Н. Старилів. – М. : Норма, 2002. – 728 с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : в 2 т. Т. 1: Загальна частина / [ред. колегія В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. – К. : Юрид. думка, 2007. – 592 с.
6. Про Національну систему конфіденційного зв'язку України : закон України від 10 січ. 2002 р. № 2919-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 15. – Ст. 103.
7. Про телебачення і радіомовлення : закон України від 21 груд. 1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
8. Про телекомунікації : закон України від 18 листоп. 2003 р. № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
9. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення : закон України від 23 верес. 1997 р. № 538/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 48. – Ст. 296.
10. Про радіочастотний ресурс України : закон України від 1 черв. 2000 р. № 1770-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 298.
11. Про утворення Міжгалузевої ради з питань розвитку інформаційного суспільства : постанова Кабінету Міністрів України від 14 січ. 2009 р. № 4 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 3. – Ст. 77.
12. Про Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України : указ Президента України від 27 серп. 2003 р. № 920/2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 35. – Ст. 1884.
13. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : закон України від 23 лют. 2006 р. № 3475-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 258.
14. Про систему центральних органів виконавчої влади : указ Президента України від 15 груд. 1999 р. № 1572/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 50. – Ст. 8.
15. Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади : указ Президента України від 15 груд. 1999 р. № 1573/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 50. – Ст. 11.

Надійшла до редколегії 12.06.2010